

İSLAM HUKUKUNDA MÜRİSİNİ ÖLDÜREN KİŞİNİN MİRASÇILIĞI THE HERITAGE OF THE KILLER WHO KILLS MUSLIMS IN ISLAMIC LAW

Suat ERDOĞAN*

Öz

Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da mirasçı olma sebep ve şartlarının yanında, mirasçı olmaya mani bir kısım engeller de bulunmaktadır. İslam miras hukuku literatüründe mürisini öldürmek bu engellerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu konuda tüm hukuk ekolleri, katilin mirasçı olamayacağına dair rivayet çerçevesinde fikir birliği içerisindeyler. Bununla birlikte, mirasa mani olan "katil" in şekil ve türü etrafında farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Çoğunluğun kanaatine göre, kasıt unsuru olmasa da hatâen öldürmeler de mirasa mani kabul edilirken, söz konusu engeli sadece kasıtlı öldürmelerle sınırlı tutan görüşler de bulunmaktadır. Makalede bu bağlamda dile getirilen görüşler fıkıh usulü ve suç-ceza genel ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Miras, Müris, Katil, Ceza.

Abstract

As in other legal systems, Islamic law has some obstacles which prevent from being an heir, besides the reasons and circumstances of being an heir. Killing one's own testator is accepted as one of the obstacles in Islamic heritage law literature. In this regard, all legal associations are in a consensus on the rumor that the killer can not be an heir. However, there are different opinions about the type of "katil". According to the majority, there are opinions that mistaken killings are considered as obstacle, although they are not intentional. After all, there are some opinions limited to intentional killings too. The opinions expressed in this context in the article are evaluated within the framework of the general principles of fiqh and crime-punishment.

Keywords: Islam, Law, Inheritance, Killer, Punishment, Testator.

Giriş

İslam miras hukuku hükümleri, büyük oranda Kur'an ve Sünnet tarafından açıklanmıştır. Hisse sahiplerinin mirastan alacağı paylar, tartışmaya mahal bırakmayacak bir tarzda Kur'an'da belirlenmiştir. Tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi, İslam hukukunda da mirasçı olabilmenin belli sebep ve şartlarının yanında, ayrıca mirasçı olmaya engel teşkil eden bir durumun da bulunmaması gerekir. Bu çalışma, mirasçılığın engellerinden sayılan kişinin mürisini öldürmesini konu edinmektedir. Mürisini kasten öldüren katilin mirasçı olamayacağı konusunda hukuk ekolleri arasında genel kanaat hâkimdir.¹ Bununla birlikte konuyla ilgili farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır. Nitekim bu bağlamda İbn. Kudâme (ö. 620/1223) Saîd b. Müseyyib, İbn. Cübeyr ve Hâricîlerin, mirasla ilgili ayetin (Nisa, 4/11) genel (âmm) ifadesinden hareketle mürisini öldüren katilin mirasçı olacağı şeklindeki kanaatlerin şâzz olması nedeniyle itibar edilemeyeceğini belirtmektedir.² Şafiî hukukçu Mâverdî (ö. 450/1058) bu görüşte olanların ıstîhâb³ delilinden hareket ettiklerini ancak konuyla ilgili rivayetlerin onların aleyhine delil olduğunu belirtmektedir.⁴ Mürisini öldürmenin mirasçı olmaya engel olacağını savunan görüş sahipleri "kâtil mirasçı olamaz."⁵ şeklindeki rivayeti esas alarak bu sonuca ulaşmaktadırlar. Kasten öldürmenin hak mahrumiyetini gerektireceği konusunda fikir ayrılığı bulunmazken, tartışma hatâen adam öldürme etrafında şekillenmekte ve ilgili

* Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı, suaterdogan@duzce.edu.tr

¹ Şafiî, Muhammed b. İdris (2001). *el-Ümm*. Tahkik. Rifat Fevzi Abdulmuttalib, I-XI, y.y.: Dâru'l-vefâ, V, 149, 150, İbn Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nisâbüri (1420/1999). *el-İcmâ'*. thk. Ebû Hammâd Sağır Ahmed b. Muhammed Hanif, İkinci baskı, Acemân: Mektebetü'l-furkân, s. 96; İbn-i Kudâme, Abdullah. Ahmed. b. Muhammed (t.y.). *el-Muğni*. I-XV, Riyad: Dâr-u âlemi'l-kütüb, IX, 150

² İbn-i Kudâme. *el-Muğni*. IX, 150

³ İstîhâb; Geçmişte sabit olan bir durumun, -değiştiğine dair bir delil bulunmadıkça- halihazırda varlığını koruduğuna hükmetmek anlamında kullanılmaktadır. Zekiyyüddin Şaban (2014). *Usulü'l-fikh*. Çeviren İbrahim Kâfi Dönmez İslâm Hukuk İlminin Esasları, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 216

⁴ Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (1414/1994). *el-Hâvi'l-kebîr*. Tahkik Ali Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdülmevcüd, I-XVIII, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, VIII, 84

⁵ Ebû Dâvud. *Diyyat*. 18; Dârimî. *Ferâiz*. 41; Ahmed b. Hanbel, I, 49; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI, 360 vd. hadis no: 12240, 12243, 12244, 12245; İbn. Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, el-Musannef, thk. Hamad b. Abdullah el-Cemaa, Muhammed b. İbrahim el-Lahidân, I-XVI, Riyâd, Mektebet-ü rüşd, 1425/2004, X, 543, hadis no: 31920-31931 Söz konusu hadis "Kâtil mirasçı olamaz", "Kâtil hiç bir şey mirasçı olamaz", "Katile miras yoktur" gibi farklı lafızlarla rivayet edilmektedir.

rivayette yer alan “kâtil” lafzının şumûlünde farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Çalışmamızda bu bağlamda dile getirilen farklı görüşler değerlendirilmektedir.

1. İslam Hukukunda Mûrisini Öldüren Kişinin Miraçılığı

Fıkıh ekolleri, adam öldürme fiilini, failin kastı ve öldürme şekillerini esas alarak farklı şekillerde sınıflandırmaktadırlar. Bu sınıflandırma sonuç açısından da etkili olmakta kısas, keffaret, diyet, mirastan mahrumiyet gibi farklı yaptırım ve tazmin türleri ortaya çıkmaktadır. Şafii ve Hanbeliler kasten öldürme, kasta benzer öldürme (şibhi amd) ve hatâen öldürme şeklinde bir sınıflandırmaya giderken, Hanefiler bunlara hata yerine geçen öldürme ve ölüme sebebiyet verme (tesebbüben katl) olmak üzere iki madde daha ilavede bulunmaktadır. Malikiler sınıflandırmayı kasıtlı öldürme ve hatâen öldürme olmak üzere iki madde ile sınırlandırır.⁶ Zahirî fıkıh ekolünün önde gelen isimlerinden İbn. Hazm, (ö. 456/1064) Kur’an’da kasıtlı ve hatâen öldürme şeklinde ortaya konulan sınıflandırmaya ilâve yapmanın doğru olmayacağı kanaatindedir.⁷

1.1. Hanefî Mezhebi

Adam öldürme Hanefî mezhebinde beş ayrı başlıkta incelenmektedir:

1. Kasten öldürme (amden katl)
2. Kasta benzer öldürme (şibh-i amd)
3. Hatâen öldürme
4. Hatâyâ benzer öldürme (hatâ mecrasında katl)
5. Tesebbüben öldürme

Mezhep içerisinde ayrıntıda farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte, kasten adam öldürme silah ya da organları parçalayacak türden kılıç, bıçak gibi silah yerine geçen bir alet ile öldürmek şeklinde tanımlanmaktadır. Kasta benzer öldürme ise, silah ya da silah yerine kullanılmayan taş, sopa gibi bir şeyle vurarak öldürmek olarak tanımlanmaktadır. Hatâ ile öldürme av zannederek bir kişiye ateş ederek öldürme gibi kasıttan hatâ, ya da başka bir hedefi kastetmekle birlikte yanlışlıkla bir insanı öldürmek şeklinde, fiilde hata olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Hatâyâ benzer öldürme, irade ve kasıt olmaksızın sonuçlanan öldürme fiili olarak ifade edilmekte ve bu konuda uyuyan kişinin bir başkasının üzerine düşerek öldürmesi örnek verilmektedir. Tesebbüben öldürme ise, öldürme kastı olmaksızın yola çukur açma, kuyu kazma gibi içerisine düşen kişinin ölümüne sebebiyet vermek şeklinde açıklanmaktadır.

Hanefilere göre kasten öldüren kişi, Allah hakkı (hukûkullah) kapsamında günahkar olmanın yanında kısas cezasını hak eder. Kasta benzer öldüren günahkâr olmakla birlikte, kısas edilmez. Ancak keffaret ve diyet ödemesi gerekir. İster fiilde isterse kasıttan hata sonucu adam öldüren kişi öldürme fiilinde kastı olmadığı için günahkar olarak değerlendirilmemekle birlikte, dikkatsiz davranmasının sonucu olan hatasından dolayı, bir anlamda kusurlu kabul edilmektedir. Hatâyâ benzer öldürmelerin hükmü de hatâen öldürme gibidir.⁸ Hayvanla bir kişiyi çiğneme, ya da uykuda bir kişinin üzerine düşme veya taş, tuğla, kalas vb. birşeyi elinden bir kişinin üzerine düşürme sonucu meydana gelen ölümlerde, fiille doğrudan birlikteliğin (mübâseret) bulunmasını mirasa engel öldürme kapsamında değerlendirmektedirler.⁹ Öldürmeye sebebiyet verme durumunda ise kısas, keffaret, miras engeli söz konusu olmamakta ancak diyet gerekmektedir.¹⁰

Cezây-ı ehliyeti olmayan küçük, akli melekesi bulunmayan ya da ikrah altında kişinin mûrisini öldürmesi durumunda da diyet, keffaret ve mirastan mahrumiyet söz konusu olmaz. Aynı şekilde görevi ifa, bağı (devlete isyan) sebebiyle mûrisini öldürme ve mûrisinin zina suçuna şahit olması dolayısıyla recm cezasının infazı gibi durumlarda da hukuka uygunluk sebebiyle mirastan mahrumiyet söz konusu

⁶ el-Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mesûd (1424/2003). *Bedâi’u’s-sanai’ fi tertibi’s-şerâi’*. (tahkik Ali Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-X, 2. Baskı, Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-ilmiyye, VII, 233;İbn-i Kudâme. *el-Muğni*. XI, 444 vd.; Zeylaî, Fahreddîn Osman b. Ali (h. 1313). *Tebyînu’l-hakâik, şerhu kenzi’d-dekâik*, I-VI, Bulak: Matbatü’l-kübra’l-emiriyye, VI, 97; Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatib (1418/1997). *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti meâni’l-elfâzi’l-minhâc*, I-IV, Beyrut: Dârü’l-mağrife, IV, 6; Derdîr, Ebu’l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (1986). *eş-Şerhu’s-sagîr alâ akrabi’l-mesâlik ilâ mezhebi’l-İmam Malik*. I-IV, Kahire: Dâru’l-meârif, IV,327; Bilmen, Ömer Nasûhî (t.y.). *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu*. I-VIII, İstanbul BilmenYayınevi, III, 28 vd.; Zuhaylî, Vehbe (1405/1985). *el-Fıkhu’l-İslâm ve edilletühû*. I-VIII, 2. Baskı: Dimeşk, Dâru’l-fikr, VI, 221-224; Udeh, Abdulkadir (t.y.). *et-Teşrî’ü’l-cinâiyyü’l-İslâmî*. I-II, Beyrut: Dârü’l-kâtibi’l-Arabî. II, 7-12

⁷ İbn. Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (h. 1347). *el-Muhalla*.I-XI, Mısır: Matbaa-yı nahda, 1347 X, 343

⁸ Merğînânî, Burhâneddîn Ebû’l-Hasan Ali b. Ebî Bekir (1429/2008). *el-Hidâye şerh-u bidâyeti’l-mübtedî*. I-IV, (tahkik, Ahmed Câd), Kahire: Dârü’l-hadîs, IV, 612-615; el-Haddâdî Ebû Bekir b. Ali (1978). *el-Cevheretü’n-neyyira*. I-II, (el-Meydânî, *el-Lubâb* ile birlikte) İstanbul: Fazilet Neşriyat, II, 154-158

⁹ el-Haddâdî. *el-Cevheretü’n-neyyira*. II, 157

¹⁰ Merğînânî. *el-Hidâye*. IV, 615

edilmemektedir.¹¹ Sonuç itibariyle, Hanefî hukuk ekolü, kısas ve keffaret gerektiren tüm öldürmelerin mirasçı olmaya mani olacağı kanaatindedir. Kasten, kasta benzer ve hatâ ve hataya benzer öldürmeler mirasçı olmaya engeldir.¹²

Hanefilere göre kasten ve kasta benzer (şibh-i amd) öldürmelerde maktule yönelik iradî müessir bir fiilin bulunması nedeniyle, hak mahrumiyeti kapsamında mirastan men cezasının öngörülmesi suç-ceza ilkeleri açısından doğru bir yaklaşım olduğu ortadadır. Bununla birlikte, maktule yönelik iradî bir fiil bulunmamasına rağmen hatâen öldürmelerin de aynı kapsama dahil edilmesi tartışmaya açıktır. Zira bir fiilin suç kapsamında değerlendirilebilmesi için gerekli olan unsurlardan olan kastın bulunmaması, hatâen adam öldürmeyi suç kapsamında değerlendirmeye manidir. Hanefilerin bu konuda hatâen öldürenin öldürdüğü kişiyi kastetmemiş olmakla birlikte, fiilde öldürme kastı bulunduğu ancak tedbirsizlik sebebiyle hatanın ortaya çıktığı, dolayısıyla faili kusurlu kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mesela bir avı öldürmeyi hedef alan kişinin yanlışlıkla bir insanı öldürmesinin ceza kapsamına dahil edilmesinin, suç-ceza evrensel ilkeleri açısından izahı pek mümkün görünmemektedir. Hanefilerin kasten öldürmede olduğu gibi hatâen öldürmeyi de miras engeli içerisinde görmeleri keffareti ceza olarak değerlendirmelerinin bir sonucudur. Kanaatimizce keffareti, -lûgat anlamıyla da örtüşen- zararın telafisi ve tazmini olarak değerlendirmek daha doğrudur.¹³ Hatâen öldürmede suçun temel unsurlarından birisi olarak kabul edilen¹⁴ kasıt unsuru bulunmadığı için söz konusu fiili suç, karşılığında öngörülen diyet ve keffareti de ceza olarak değerlendirmek mümkün değildir. Nitekim Kur'an haksız yere taammüden bir kişiyi öldürmeyi "tüm insanlığı öldürmek" olarak nitelendirirken¹⁵, faili için dünyevi olarak kısas cezası,¹⁶ uhrevi olarak da ebedî cehennem cezası öngörmektedir.¹⁷ Buna karşılık hatâen öldürmeyi ayrı bir kategoride değerlendirmekte ve yükümlülüğü sebep olunan zararın telafisi ile sınırlı tutmakta, kasıt unsuru olmadığı için dünyevî ve uhrevî ceza bağlamında, kısas ve cehennem azabından söz etmemektedir.¹⁸ Hükümlerin varlık sebebi olan illetleri hesaba katma (ta'lîl) Hanefi usûlünün temel prensiplerinden olmasına rağmen "katil mirasçı olmaz" rivayetini literal bir okumaya tabii tutarak Şâfi ve Hanbelilerle aynı konumda yer almaları yadırganabilir.

Hanefilerle birlikte diğer fıkıh ekolleri de mirastan mahrumiyet cezası hükmünün illetini, failin Allah'ın ileriye bıraktığı miras hakkını elde etmede acele etmesi şeklinde açıklamaktadır.¹⁹ Bu konuda ileri sürülen bir diğer gerekçe ise, mürisini öldürenlere miras verilmesinin -mirasa bir an önce ulaşma düşüncesiyle- cinayetlerin çoğalmasına sebebiyet vereceği endişesidir.²⁰ Mürisini öldürenlerin tamamı için bu tür bir değerlendirmede bulunmak ne derece doğrudur? Kanaatimizce faili suça iten başka sebeplerin bulunması pekala mümkündür. Ayrıca Hanefilerin hatâen öldürmeleri mirasa engel saymaları söz konusu illet ile çelişmektedir. Zira mürisini hatâen öldüren kişinin mirasa erken konmak gibi bir kastının olamayacağı açıktır.

1.2. Şâfi Mezhebi

Şâfi fıkıh ekolü ayırım olmaksızın kasten, kasta benzer ve hatâen öldürme gibi her ne şekilde olursa olsun mürisini öldüren kişinin mirastan mahrum olacağı kanaatindedir. Bununla birlikte mürisini öldüren katile vasiyette bulunulabileceği belirtilmektedir.²¹ Şâfilerin yukarıda sözü edilen her üç sınıftaki öldürme, hukuka uygunluk sebebiyle öldürme²² ve cezayı ehliyetle haiz olmayanın öldürmesi de dahil tüm "katil" çeşitlerini mirasa engel olarak görmeleri²³ şaşırtıcı değildir. Zira onların bu konuda yaptıkları "kâtil mirasçı olamaz." Rivayetini lafzî/literal bir okumaya tabii tutmaktan ibarettir. Rivayette geçen "kâtil" lafı mutlak olarak zikredildiğine göre sonuç bellidir.

¹¹ el-Haddâdî. *el-Cevheretü'n-neyyira*. II, 157; Bilmen. *Hukûk-ı İslâmiyye*. V, 224, 225

¹² el-Haddâdî. *el-Cevheretü'n-neyyira*. II, 157; Cin Halil, Akgündüz Ahmet (1996). *Türk Hukuk Tarihi*. I-II, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, II, 141

¹³ Erdoğan Suat, (2014). İslam Hukukunda Kişisel ve Toplumsal Hak İhlalleri Karşılığında Öngörülen Cezalarla İbadetlerle İlgili Cezaların Mukayesesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 24, s. 291

¹⁴ Suçun unsurları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Soyaslan, Doğan (2012). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, s. 207; Önder, Ayhan (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 153; Udeh. *et-Teşrî'ü'l-cinâhiyyül-İslâmî*. I, 380

¹⁵ el-Mâide, 5/32

¹⁶ el-Bakara, 2/178

¹⁷ en-Nisâ, 4/93

¹⁸ en-Nisâ,4/11 Konuyla ilgili değerlendirme için bkz. Erdoğan, Suat (2014). *Kur'an-Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu*. s. 141

¹⁹ Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr*. VIII, 84; el-Haddâdî. *el-Cevheretü'n-neyyira*. II, 388 Bu konu Mecelle'nin küllî kaideleri içerisinde "Kim bir şeyi vaktinden evvel isti 'cal eyler ise mahrumiyetle mu 'âteb olur" şeklinde yer almaktadır. Bkz. Berki, Ali Himmet (1982). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Hikmet Yayınları, Madde, 99

²⁰ İbn-i Kudâme. *el-Muğnî*. IX, 151

²¹ Şâfiî. *el-Ümm*. V, 149, 150, VII, 27; Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr*. VIII, 84

²² Öldürme fiilinde hukuka uygunluk sebepleri için bkn. Adem, Yıldırım, "Kur'an-Sünnete Işığında Cezanın Amacı", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi)*, İstanbul 2013, s. 221-226.

²³ Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr*. VIII, 84; İbn-i Kudâme. *el-Muğnî*. IX, 152

1.3. Mâlikî Mezhebi

Malikîler mirasçılığa mani olan öldürmeyi kasıtlı öldürme ile sınırlandırır. Diğer üç sünî mezhebin aksine, Malikîlere göre hata ile öldürme mirasçı olmaya engel değildir.²⁴ Sahabe ve tâbiünden bazılarının kanaati de Malikîlerle aynı doğrultudadır. Bu anlayışa göre, Kitap ve Sünnet'le sabit olan miras hakkı ancak haksız yere kasıtlı öldürme durumunda sakıt olabilir.²⁵ Bu anlayışa göre hatâen öldürmede mirasa konma düşüncesi bulunmadığı için fail ma'zur kabul edilmekte ve miras mahrumiyeti sadece kasıtlı öldürmelerle sınırlı tutulmaktadır.²⁶ Cezayı ehliyete haiz olmayanın öldürmesi ya da meşru müdafaa, görevi ifa, devlete isyan (bağy) suçu kapsamında mürisini öldürme gibi hukuka uygunluk sebeplerinin bulunması durumunda da miras engeli söz konusu edilmemektedir.²⁷ Mezhebin önemli isimlerinden Karafî, (684/1285) düşmanca kasıtlı olarak öldürmeyle birlikte, ana babanın şüphe yoluyla çocuklarını öldürmesini de - şüphenin miras hükmüne mani olacağı gerekçesiyle-miras engelleri arasında saymaktadır.²⁸

Üzerinde çalıştığımız konuda en geniş bilgi veren Şafî hukukçu Mâverdî kendi mezhebinin görüşlerinin yanında diğer mezhep görüşleri hakkında da ayrıntılı olarak konuyu ele almaktadır. Mâlikîlere göre mürisini kasten öldüren kişinin mirasçı olamaması suçtan dolayı cezalandırılması sebebiyledir. Malikîler'in hatâen öldüren kişinin fiilinin suç kapsamında değerlendirilemeyeceğine dair Hz. Peygamber'e atfedilen şu rivayeti esas aldıkları anlaşılmaktadır:²⁹

"Allah ümmetinden üç şeyin günahı kaldırılmış, affetmiştir; unutma, hata ve zor kullanarak bir şeyin yaptırılması. (ikrah)"³⁰

Hz. Peygamber'e atfedilen bu rivayet Kur'an'ın diliyle Allah'ın bize öğrettiği şu dua ile de paralellik arz etmesi, malikîlerin kanaatlerinin doğruluğuna, diğer ifadeyle hatâen murisin öldürülmesinin miras engeli olarak kabulüne uygun düşmemektedir:

"Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanıltırsak bizi sorumlu tuma!"³¹

İmamiyye fıkıh ekolü de Mâlikîlerle aynı kanaati paylaşmakta, murisini kasten öldürmeyi miras engeli görürken, hatâen öldürmeyi miras engeli olarak kabul etmemektedir.³²

1.4. Hanbelî Mezhebi

Hanbelî fıkıh ekolü mirasa mani olan öldürmeyi kısas, keffaret ve diyet gerekirken öldürmeler olarak belirlemektedir. Buna göre kasıtlı, kasta benzer, hata, hataya benzer (müsebbiben öldürme) öldürmelerin tamamı miras mahrumiyeti ile sonuçlanmaktadır. Hanbelîler, ölüme sebebiyet vermeyi de mahrumiyete dahil etmekle konuyu Hanefilerden daha ileri bir boyuta taşıırken, ceza-yı ehliyete haiz olmayanlar ile hukuka uygunluk sebebiyle mürisini öldürmeyi mahrumiyetin dışında tutarak şâfilardan daha dar bir çerçeve çizmektedirler. Uyuyan kişinin bir başkasının üzerine düşerek ölüme sebebiyet vermeyi Hanefilerden farklı olarak, cezayı ehliyetin dışında kabul etmektedirler. Tüm bunlarla birlikte Ahmed İbn. Hanbel'den tüm öldürme çeşitlerinin mirasa mani olduğuna dair ikinci bir görüşün varlığından söz edilmesi de şartıcı değildir.³³

Türk Medeni Kanunu murisini kasten ve hukuka aykırı öldürme, öldürmeye teşebbüs ve murisin tasarrufları kapsamında bir kısım suçları miras engeli olarak kabul etmiş ancak öldürmenin dışında kalanları murisin affedebileceğini hükme bağlamıştır.³⁴

Sonuç

İslam hukuk literatüründe bir kısım şâzz görüşler bulunmakla birlikte, kasten mürisini öldüren kişinin mirastan mahrum olacağı konusunda genel bir kanaat bulunmaktadır. Hatâen öldürme konusunda da çoğunluğun (cumhur) kanaati aynı olmakla birlikte, Malikî hukukçular başta olmak üzere sahabe ve tâbiünden bazılarının kanaati aksi yöndedir. Hanefiler, hata sonucu adam öldüren kişiyi kasıt olmadığı için

²⁴ Sahnûn, b. Saîd et-Tenûhî (1994). *el-Müdevenetü'l-kübrâ*. I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, IV, 347; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Hâfid (t.y.). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. I-II, Altıncı Baskı, y.y. :Dâru'l-ma'rîfe, II, 360

²⁵ İbn-i Kudâme. *el-Muğnî*. IX, 151 vd.

²⁶ Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn (1411/1990). *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*. I-XII, nşr. Mevlevî Muhammed Ömer, İkinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-fikr, XII, 95; Behnesî, Ahmed Fethi (1989). *el-Kıyas fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Beşinci Baskı, Beyrut: Dâru's-şurûk, 95; Udeh. *et-Teşrî'ü'l-cinâiyyü'l-İslâmî*. II, 186

²⁷ İbn-i Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 152

²⁸ Karafî, Ahmed b. İdris, Şihâbü'd-dîn (1994). *ez-Zahîra*. I-XIV, (tahkik, Muhammed Huccî), Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, XIII, 17

²⁹ Mâverdî. *el-Hâvi'l-kebîr*. VIII, 85

³⁰ İbn. Mâce. *Talâk*. 16

³¹ Bakara, 2/286

³² Bkz. Hillî, Ebu'l-Kâsım Necmüddîn Câfer b. el-Hasen(1405/1985). *Muhtasarü'n-nâfi fi fıkhi'l-İmamiyye*, Üçüncü Baskı, Beyrut: Dâru'l-advâ, s. 266

³³ Bkz. İbn-i Kudâme. *el-Muğnî*. IX, 152

³⁴ Bkz. TMK. Madde, 578

günahkar saymazken, dikkatsizliğinin sonucu oluşan hatası sebebiyle kusurlu kabul etmekte, kısas ve keffaret gerektiren tüm suçları miras engeli kapsamında değerlendirmektedirler. Hanbelî fıkıh ekolü, hanefilerin hak mahrumiyetinin dışında tuttıkları ölüme sebebiyet vermeyi de miras engelli içerisine dahil ederek sınırı biraz daha genişletirken, şâfiler “kâtil mirasçı olamaz” rivayetindeki “katil” sözünü literal bir okumayla tüm öldürme çeşitlerini miras engeli olarak görürler.

Usulde, katilin mirastan mahrumiyeti Sünnetin Kur’an’ın âmm (genel) hükmünü tahsis ettiğine dair verilen örneklerdendir. Usulde haber-i vâhidin Kur’an nassı ve mütevâtir haberi tahsisi konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Mâlik, Şafi, Ahmed b. Hanbel ile birlikte usulcülerin çoğunluğu, Kur’an’ın hükümlerinin haber-i vâhidle tahsis edilebileceğini kabul ederken, Ebû Hanife’nin dışındaki Hanefilerin çoğunluğu, kat’î olan Kur’an naslarının zannî olan haber-i vâhid ve kıyas ile tahsis edilemeyeceği kanaatindedirler.³⁵ Bu görüş ayrılığının pratik sonuçlarından birisi olarak Hanefiler, “Üzerine Allah adı anılmayan(hayvan)lardan yemeyin.”³⁶ Ayetinin genel (âmm) anlamını esas alarak, kasıtlı olarak besmele çekilmeyen hayvanların etlerinden yenilmesine cevaz vermezler. Hanefiler bu konuda ashaptan bir grubun, “Ey Allah’ın elçisi, bir kavim bize et getiriyor. Onun üzerine Allah’ın isminin anılıp anılmadığını bilmiyoruz, ondan yiyebilir miyiz?” dediklerinde Hz. Peygamber’in “Onun üzerine besmele çekip yiyiniz.”³⁷ şeklindeki rivayetin ayeti tahsis ettiğini kabul etmezler. Şâfiler ise ilgili rivayetin ayeti tahsis ettiği gerekçesiyle, besmele çekilmeden kesilen hayvanın etinin caiz olacağı kanaatindedirler.³⁸ Kur’an’ın genel ifadesinin haber-i vâhidle tahsis edilebileceğine dair bir diğer örnek murisini öldüren katilin mirasçılığı ile ilgilidir. Bu anlayışa göre “kâtil mirasçı olamaz”³⁹ rivayetinin miras ayetinin⁴⁰ âmm (genel) olan hükmünü “katil olmayan çocuklar” şeklinde tahsis ettiği kabul edilmektedir.⁴¹ Hanefiler prensip olarak haber-i vâhid ve kıyas ile Kur’an’ın âmm olan hükmünün tahsis edilemeyeceği kanaatinde iken,⁴² konuyla ilgili sahabe’nin icmâi bulunduğu gerekçesiyle katilin mirasçılığı ile ilgili tahsisi onaylamaktadırlar.⁴³ Kanaatimizce mürisini öldüren kişinin mirastan mahrum edilmesini Kur’an’ın suç-ceza ilkeleri kapsamında bir hak mahrumiyeti olarak değerlendirilmek daha doğrudur. Bu anlayışa göre fail, işlenen suç sebebiyle, Kur’an’ın suç-ceza genel prensipleri⁴⁴ çerçevesinde mirasla ilgili ayetin genel (âmm) ifadesinden istisna edilmektedir. Kur’an’da suçtan kaynaklı hak mahrumiyeti cezaları ile ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır.⁴⁵ Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber’den gelen rivayet bu gerçeği bildirmekte, diğer bir ifadeyle Kur’an’ın söz konusu istisnasını beyan etmektedir.

Literatürde mürisini öldürmenin mirasçı olmaya engel teşkil etmesinin illeti, genellikle katilin mirasa erken konma arzusu olarak belirtilmektedir. Mürisini öldürenlerin tamamının aynı sâikle söz konusu suçu işlediklerini kabul etmenin yanlışlığı bir tarafa, Malikîlerin dışındaki fıkıh ekollerince kasıt unsuru bulunmayan, öldürmelerin de mirasa engel görülmesi kendi içerisinde çelişkilidir. Zira bir taraftan katilin mirasa erken konma gibi bir gayesinden söz edilirken, diğer taraftan hatâen öldürmeler de aynı kategoriye dahil edilmekte, sözde mirasa erken konma gayesi güden katil ile, öldürme kastı olmayan kişi aynı düzlemde değerlendirilmektedir. Hatâen öldüren kişinin mirasa erken konmak gibi bir düşüncesinin olmadığı ise açıktır. Ayrıca suçun temel unsurlarından kabul edilen kasıt unsurunun bulunmaması hatâen öldürme fiilini suç kapsamında değerlendirmeye manidir. Nitekim Kur’an da haksız yere kasten bir kişiyi öldürme suçu karşılığında dünyevi olarak kısas cezası, uhrevi olarak da ebedî cehennem cezası öngörürken, hatâen öldürmeyi ayrı bir kategoride değerlendirmekte ve yükümlülüğü sebep olunan zararın telafisi ile sınırlı tutmaktadır.

³⁵ Bkz el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (t.y.). *el-Mustasfâ min ilmi’l-usûl*. I-IV, Thk, Hamza b. Zuheyr Hâfız, Medine, III, 231, 232; Âmidî, Ali b. Muhammed (1424/2003). *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*. I-IV, Riyâd: Dâru’s-samî ‘î, II, 394 vd.; Alâuddin Abdulaziz Buhârî (1418/1997). *Keşfü’l-esrâr an Usûli’l-fahru’l-İslâm Pezdevî*. I-IV, Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, I, 429; Ferhat Koca(1996). *İslâm Hukuk Metdolojisinde Tahsis (Daraltıcı Yorum)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 213

³⁶ el-En’âm, 6/121

³⁷ Ebû Dâvûd, “Dahâyâ”, 19; İbn. Mâce, “Zebâih”, 4

³⁸ Abdulaziz Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 430 vd.

³⁹ Ebu Davud, “Diyat”, 18; Darimî, “Ferâiz”, 41

⁴⁰ “Allah size çocuklarınızın (in alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadar emreder.”, Nisâ, 4/11

⁴¹ Bkz. el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, III, 231, 232; Âmidî, *el-İhkâm*, II, 394 vd.; Abdulaziz Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 452;

⁴² Bkz. Abdulaziz Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 429; Ebu’l-Berkât en-Nesefî (2016). *Menâru’l-envâr*, Tercüme Komisyon, Editör, Mehmet Günay, İstanbul: Beka Yayıncılık, s. 59; Şaban, *Usulü’l-fikh*, s. 355

⁴³ Abdulaziz Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 452 Bu tür tahsis daha çok Hanefî hukukçulardan Kerhî’ye (ö. 340/952) atfedilmektedir. Kerhî’ye göre, bir delil ile sabit olan haber-i vâhid munfasıl (müstakil/ayrı) olduğunda âmmi tahsis eder. (Bkz. Âmidî, *el-İhkâm*, II, 394; Abdulaziz Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, I, 452)

⁴⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, *Kur’an-Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu*, s. 104, 105

⁴⁵ Bakara, 2/35; Araf, 7/19, 22; Nahl, 16/112; Kehf, 18/32-44; Taha, 20/115, 121; Sebe, 34/15-17

Kaynakça

- Âmidî, Ali b. Muhammed (1424/2003). *el-İhkâm fî Usûlü'l-Ahkâm*. I-IV, Riyâd: Dâru's-samî 'î.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedruddîn (1411/1990). *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*. I-XII, nşr. Mevlevî Muhammed Ömer, İkinci Baskı, Beyrut:Dâru'l-fikr.
- Behnesi, Ahmed Fethi (1989). *el-Kıyas fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*. Beşinci Baskı, Beyrut: Dâru'ş-şurûk.
- Berki, Ali Himmet (1982). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. Üçüncü Baskı, İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Beyhakî, Ahmed. b. Huseyn b. Ali (1424/2003). *es-Sünenü'l-kübrâ*. (tahkik Muhammed Abdulkâdir Atâ), I-XI, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Bilmen, Ömer Nasûhhî (t.y.). *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. I-VIII, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Buhârî, Alâuddîn Abdulaziz (1418/1997). *Keşfü'l-esrâr an Usûl-i fahrü'l-İslâm Pezdevî*. I-IV, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Cin Halîl, Akgündüz Ahmet (1996). *Türk Hukuk Tarihi*, I-II, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (1421/2000). *Sünen-i Dârimî*. I-IV, (tahkik, Hüseyin Selim ed-Dârânî), Riyad: Dâru'l-muğnî.
- Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (1986). *eş-Şerhu's-sagîr alâ akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmam Malik*. I-IV, Kahire: Dâru'l-meârif.
- Derdoğan, Suat (2014). *Kur'an-Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu*. İstanbul. Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- (2014). İslam Hukukunda Kişisel ve Toplumsal Hak İhlalleri Karşılığında Öngörülen Cezalarla İbadetlerle İlgili Cezaların Mukayesesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 24, ss. 285-296.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (t.y.). *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. I-IV, Thk, Hamza b. Zuheyr Hâfız, Medine.
- Hillî, Ebu'l-Kâsım Necmüddîn Câfer b. el-Hasen(1405/1985). *Muhtasarü'n-nâfi fî fıkhi'l-İmâmiyye*. Üçüncü Baskı, Beyrut: Dâru'l-advâ.
- İbn, Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (1425/2004). *el-Musannef*. (tahkik Hamad b. Abdullah el-Cemaa, Muhammed b. İbrahim el- Lahîdân), I-XVI, Riyâd: Mektebetü'r-rüşd.
- İbn. Hanbel, Ahmed, b. Muhammed (1982). *el-Müsned*. I-IV, İstanbul.
- İbn. Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (h. 1347). *el-Muhalla*. I-XI, Mısır: Matbaay-ı nahda.
- İbn. Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (1417/1997). *Sünen-i İbn Mâce*. I-III, (neşreden, Muhammed Nâsüridîn el-Elbânî), Riyad: Mektebetü'l-meârif.
- İbn Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nisâbüri (1420/1999). *el-İcmâ'*. thk. Ebû Hammâd Sağîr Ahmed b. Muhammed Hanîf, İkinci baskı, Acemân: Mektebetü'l-furkân.
- İbn Rüşd, Muhammedb Ahmed b. Muhammed, el-Hâfid (t.y.). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. I-II, Altıncı Baskı, y.y. :Dâru'l-ma'rife.
- el-Haddâdî, Ebû Bekr b. Ali (1978). *el-Cevheretü'n-neyyira*. I-II, (el-Meydânî, *el-Lubâb* ile birlikte) İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- el-Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mesûd (1424/2003). *Bedâi'u's-sanai' fî tertibi'ş-şerâi'*. (tahkik Ali Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-X, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- İbn-i Kudâme, Abdullah. Ahmed. b. Muhammed (t.y.). *el-Muğnî*. I-XV, Riyad: Dâr-u âlemi'l-kütüb.
- Karafî, Ahmed b. İdris, Şihâbü'd-dîn (1994). *ez-Zahîra*. I-XIV, (tahkik, Muhammed Huccî), Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî.
- Koca, Ferhat (1996). *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis (Daraltıcı Yorum)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (1414/1994). *el-Hâvi'l-kebir*. Tahkik Ali Muhammed Muavvad-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-XVIII, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Mergînânî, Burhâneddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Ebi Bekir (1429/2008). *el-Hidâye şerh-u bidâyeti'l-mübtedî*, I-IV, (tahkik, Ahmed Câd), Kahire: Dâru'l-hadis.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berkât (2016). *Menâru'l-enoâr*, Tercüme Komisyon, Editör, Mehmet Günay, İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Önder, Ayhan (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sahnûn, b. Saîd et-Tenûhî (1994). *el-Müdevenetü'l-kübrâ*. I-IV, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Şafîî, Muhammed b. İdris (2001). *el-Ümm*, Tahkik. Rifat Fevzi Abdulmuttalib, I-XI, y.y.: Dâru'l-vefâ.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb (1418/1997). *Muğnî'l-muhtâc ilâ mağrifeti meâni'l-elfâzi'l-Minhâc*. I-IV, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- Soyaslan, Doğan (2012). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (1998). *Sünen-i Tirmîzî*. I-VI, 2. Baskı, (tahik, Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî.
- Udeh, Abdulkadir (t.y.). *et-Teşri'ü'l-cinâiyyül-İslâmî*. I-II, Beyrut: Dâru'l-kâtibi'l-Arabî.
- Adem, Yıldırım (2013). *Kur'an-Sünnete Işığında Cezanın Amacı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Zekiyyüddin Şaban (2014). *Usulü'l-fikh*. Çeviren İbrahim Kâfi Dönmez İslâm Hukuk İlminin Esasları, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zeylaî, Fahreddîn Osman b. Ali (h. 1313). *Tebyînü'l-hakâik, şerhu kenzi'd-dekâik*. I-VI, Bulak: Matbatü'l-kübra'l-emiriyye.
- Zuhaylî, Vehbe (1405/1985). *el-Fıkhu'l-İslâm ve edilletühü*. I-VIII, 2. Baskı: Dimeşk, Dâru'l-fikr.